

SOKRATO APOLOGIJA

Kaip jus, yrai atėniečiai, paveikė mano kaltintojai – nežinau, o aš per juos vos neužsimiršau – taip įtikinamai kalbėjo. Vis dėlto nieko teisinga, atvirai kalbant, jie nėra pasakę. Iš daugelio dalykų, kuriuos jie primelavo, labiausiai nusistebėjau vienu – tuo, kur kalbėjo, jog reikia jums sergėtis, kad nebūtumėte manęs apmulkinti, mat aš esąs baisiai gabus kalbėti. Jų nesigėdijimas, jog tuojau pat bus mano pagauti vietoje meluoją, vos tik pasirodysiu visiškai nesąs baisiai gabus kalbėti, – tai man pasirodė begėdiškiausia iš jų pusės, nebent iš tiesų baisiai gabiu kalbėti jie vadina sakantį tiesą; tad jeigu jie būtent tai sako, ir aš jiems pritarčiau, kad esu retorius, tik ne jų pavyzdžio. Taigi jie, kaip aš ir sakau, nėra ištarę nė truputėlio tiesos; o jūs iš manęs išgirsite visą tiesą, bet, prisiekiu Dzeusu, vyrai atėniečiai, ne išdailintas kalbas, kaip anų, ir ne išpuoštas posakiais bei žodžiais – išgirsite tai, kas kaip papuolama sakoma čia pat pasitaikiusiais žodžiais: juk tikiu, kad teisinga yra tai, ką sakau, ir niekas iš jūsų tenelaukia iš manęs nieko kito. Be to, man nederėtų, vyrai, tokiam amžiuje prieš jus stoti kaip lipdančiam kalbas jaunuolėliui. Taigi, vyrai atėniečiai, štai ko iš jūsų prašyte prašau ir maldauju: jeigu išgirstumėte mane ginantis tais pačiais žodžiais, kokiais esu įpratęs kalbėti ir agoroje prie pinigų keitimo stalų, kur daugelis iš jūsų esate manęs klausęsi, ir kitur, nesistebėkite ir nekelkite dėl to triukšmo. Juk štai kaip yra: dabar aš pirmą kartą esu stojęs prieš teismą, sulaukęs septyniasdešimt metų, todėl meistriška čionykštė kalbėsena man yra svetima. Taigi kaip tuo atveju, jeigu iš tiesų būčiau svetimšalis, jūs tikrai atleistumėte man, kalbančiam anąja kalba ir tuo būdu, kaip buvau išauklėtas, taip dabar šito iš jūsų, manding, teisingai prašau: leisti man kalbėti savuoju būdu – nesvarbu, ar jis būtų blogesnis, ar geresnis – ir žiūrėti bei dėmesį kreipti tik į tai, ar aš kalbu, kas teisu, ar ne. Juk būtent tokia yra ir teisėjo pareiga, tuo tarpu retorius – sakyti tiesą.

Taigi teisinga, vyrai atėniečiai, jei pirma pasiteisinsiu dėl pirmesniųjų man mestų melagingų kaltinimų ir prieš pirmesnius kaltintojus, o po to – dėl vėlesniųjų kaltinimų ir prieš vėlesnius kaltintojus. Juk daug yra radęsi mano kaltintojų, šmeižiančių mane jums seniai, jau daugel metų, nors nieko teisinga nepasakančių. Jų aš bijau labiau nei Anito pakalikų, nors ir tie yra baisiai gabūs. Vis dėlto, o vyrai, baisingai gabesni anie, kurie daugelį iš jūsų nuo vaikystės pasičiupe įtikinėjo ir visai nepagrįstai mane kaltino, sakydami, jog esąs kažin koks Sokratas, išmintingas vyras, to, kas aukštybėse, mąstytojas ir visa ko, kas po žeme, tyrėjas, taip pat silpnesnę kalbą paverčiantis stipresne. Tie, kurie paskleidė šią paskalą, o vyrai atėniečiai, ir yra baisiai gabūs mano kaltintojai, nes jų besiklausantieji mano, jog tuos dalykus tyrinėjantys netgi dievų nepripažįstą. Reikia pridurti, kad šių kaltintojų yra daug ir jie jau ilgą laiką yra mane kaltinę; be to, jie kalbėjo jums dar tame amžiuje, kai buvote patikliausi, kai kurie iš jūsų buvote vaikai ir jaunuoliai. Jie kaltino nemeistriškai, už akių, niekam nesiginant. O visų kvailiausia tai, kad neįmanoma sužinoti ir pasakyti netgi jų vardų, nebent kuris nors pasitaikytų besąs komedijų kūrėjas. Visi, kiek tik jų iš pavydo piktai šmeiždami jus įtikinėjo, taip pat ir tie, kurie, patys būdami įtikinti, įtikinėjo kitus, – šie visi yra neprieinamiausi: mat neįmanoma nė vieno nei atvesti čionai, nei juos iškvosti, tačiau besiginant būtina tarsi kovoti su šešėliais ir kvosti niekam neatsakinėjant. Tad sutiksime ir jūs, kad mano kaltintojų, kaip aš teigiu, atsirado dvejopų: vieni iš jų yra mane apkaltinę neseniai, o kiti seniai, apie kuriuos aš ir kalbu, ir pripažinkite, kad man reikia pirma apsiginti būtent nuo šių. Juk ir jūs anų anksčiau ir daug labiau mane kaltinančių klausėtės nei tų, kurie ėmė kaltinti vėliau.

Tebūnie. Reikia gintis, vyrai atėniečiai, ir pabandyti išrauti iš jūsų šmeižtą, kurį per ilgą laiką sukaupe nešiojatės – tokį didelį išrauti per tokį trumpą laiką. Aš norėčiau, kad būtent taip ir įvyktų, jei

tai geriau ir jums, ir man, ir kad man nors kiek labiau pavyktų apsiginti. Bet manau, jog tai sunku, ir man nėra jokia paslaptis, koks nelengvas šis sumanymas. Vis dėlto ši byla teininie ten, kur miela dievui, o įstatymui reikia paklusti ir gintis.

Tad vėl nuo pat pradžios išnagrinėkime, koks yra tas kaltinimas, iš kurio yra kilęs mano šmeižimas – juo mat patikėjęs Meletas ir parašė prieš mane šį kaltinamąjį raštą. Tebūnie. Ką būtent sakydami šmeižė šmeižikai? Taigi reikia perskaityti jų – tartum tikrų kaltintojų – priesaika paliudytą ieškinį: „Sokratas nusikalsta ir niekus veikia, tyrinėdamas ir tai, kas po žeme, ir dangiškus dalykus, silpnesnę kalbą darydamas stipresne ir kitus to pat mokydamas.“ Maždaug toks yra kaltinimas; juk tai esate matę ir patys Aristofano komedijoje – kažin kokį Sokratą, ten aplinkui nešiojamą, sakantį, kad jis žengias oru, ir krečiantį daugybę kitų kvailysčių, apie kurias aš nieko – nei daug, nei mažai – nenutuokiu. Ir tai sakau ne tarytum negerbiąs šitokio pažinimo, jei tik kas nors yra panašių dalykų išminčius, kad netektų gintis dar ir nuo tokių Meleto mestų kaltinimų, tačiau dėl to, kad aš nė su vienu iš tų dalykų niekaip nesusijęs. Kaip liudytojus pasitelkiu daugelį iš jūsų pačių ir prašau, kad vieni kitiems išaiškintumėte ir pasakytumėte, visi, kiek tik yra kadaise klausiusių manęs besikalbančio – o tokie juk daugelis iš jūsų, – taigi vieni kitiems pasakykite, ar kada nors kuris iš jūsų girdėjo mane, nesvarbu, mažai ar daug, kalbantį apie panašius dalykus, ir iš to sužinosite, jog ne daugiau verta ir visa kita, ką apie mane dauguma šneka.

Bet visa tai yra visiškai niekai, kaip ir tai, jei iš ko nors esate išgirdę, kad aš neva imuosi lavinti žmones ir taip kalu pinigus – tai taip pat nėra tiesa. Nors ir tai man atrodo gražu, jei kas nors esąs pajėgus lavinti žmones taip, kaip leontietis Gorgijas, kejtietis Prodikas ar elidietis Hipijas. Mat kiekvienas iš jų, o vyrai, pajėgia eidamas į kiekvieną miestą įtikinti jaunuolius, galinčius dykai bendrauti su tais iš savųjų piliečių, su kuriais tik panorėtų, kad šie jaunuoliai, palikę savo piliečių bendriją, susieitų su jais, o užmokėję jiems pinigus dar ir padėkotų. Be to, yra dar ir kitas išmintingas vyras iš Paro, kuris, kaip aš patyriau, pas mus apsigyveno. Mat pasitaikė man sutikti vyrą, kuris yra sumokėjęs sofistams pinigų daugiau nei visi kiti drauge – Kaliją, Hiponiko sūnų. Taigi jo paklausiau (mat jis turi du sūnus): „Kalijau, – tariau aš, – jei tavo sūnūs būtų gimę kumeliukais arba teliukais, mes turėtume jiems paimti ir pasamdyti prižiūrėtoją, kuris, atsižvelgdamas į tai, koks prigimtinis šaunumas jiems dera, turėtų juos užauginti gražius ir gerus; jis būtų arba kuris nors iš žirgų augintojų, arba žemdirbių; tuo tarpu dabar, kadangi abu jie yra žmonės, ką jiems manai paimti prižiūrėtoju? Kas yra panašaus šaunumo, žmogiško ir pilietiško, išmanytojas? Manau, jog tai esi nuodugniai apsvarstęs, nes turi įgijęs sūnus. Ar yra toks, – tariau aš, – ar nėra?“ „Tikrai yra“ – pasakė jis. „Kas? – paklausiau, – ir iš kur, ir už kiek moko?“ „Euenas, – tarė, – o Sokratai, parietis; moko už penkias minas.“ Ir aš Eueną palaikiau laimingu, jei jis iš tiesų įvaldęs šią meistrystę ir už tokią deramą kainą moko. Mat aš ir pats puikuočiausi ir didžiuočiausi, jei išmanyčiau šiuos dalykus. Bet juk neišmanau, vyrai atėniečiai.

Vis dėlto galbūt kas nors iš jūsų paprieštarautų: „Bet, o Sokratai, kuo tu vertiesi? Iš kur yra kilę tie prieš tave nukreipti šmeižtai? Šitokie gandai ir kalbos vėliau pasklido tikrai ne todėl, kad tu neveikei nieko, kas ypač skirtųsi nuo kitų veiklos, ir kad nedarei kažin ko kitoniško, negu daro daugelis. Tad sakyk mums, kas tai yra, idant mes tuščiai ir skubotai apie tave nespręstume.“ Man rodos, jog taip sakantis kalba teisingai, ir aš pamėginsiu jums atskleisti tai, kas man ir vardą sukūrė, ir užtraukė šmeižtą. Taigi klausykitės. O jei, šiaip ar taip, kai kuriems iš jūsų pasirodysiu juokaująs, vis tiek įsidėmėkite, kad sakysiu jums visą tiesą. Juk aš, vyrai atėniečiai, šį vardą esu įgijęs ne dėl ko kito, o dėl tam tikros išminties. Kokia gi toji išmintis? Ji, matyt, yra žmogiškoji išmintis. Regis, aš iš tiesų esu išmintingas šiąja išmintimi. Tuo tarpu anie, apie kuriuos ką tik kalbėjau, veikiausiai yra išmintingi didesne išmintimi negu žmogaus, arba neturiu ką ir sakyti. Mat aš tikrai jos nesuprantu, o kuris sako

priešingai, tas meluoja ir kalba, idant mane šmeižtų. Ir jūs man nekelkite triukšmo, o vyrai atėniečiai, net jei pasirodysiu jums kalbąs kažin kaip išdidžiai – juk ne savo žodžius kalbėsiu, o perteiksiu tai, ką yra pasakęs kalbėtojas, vertas jūsų pasitikėjimo. Savosios išminties, jei tai yra kokia nors išmintis, ir kokia ji yra, liudytoju jums pateiksiu tą dievą, kuris Delfuose. Juk tikrai pažįstate Chairefontą. Jis buvo ir mano draugas nuo jaunystės dienų, ir daugelio iš jūsų draugas. Jis kartu pabėgo ton tremtin ir drauge su jumis sugrįžo. Ir jūs tikrai žinote, koks buvo Chairefontas, koks smarkus visuose sumanymuose, kurių tik griebdavosi. Tad vieną kartą atvykęs į Delfus, išdrįso orakulą štai ko paklausti ir – aš gi sakau jums, vyrai atėniečiai, netriukšmaukite – paklausė, ar tikrai yra kas nors už mane išmintingesnis. Taigi Pitija atsakė, kad niekas nėra išmintingesnis. Ir tuos žodžius jums paliudys anava šis jo brolis, nes jis pats yra miręs.

Dabar ištyrinkite, kodėl tai sakau; mat ketinu jums išaiškinti, iš kur yra kilęs tas prieš mane nukreiptas šmeižtas. Tai išgirdęs, aš ėmiausi mąstyti štai kaip: „Ką gi dievas kalba ir ką mįslėmis mena? Mat aš sau pačiam nė kiek – nei labai, nei tik truputėlį – neatrodau esąs išmintingas. Taigi ką jis galų gale sako, tardamas mane išmintingiausią esant? Juk jis tikrai nemeluoja – jam tai užginta.“ Ir daug laiko sumišęs svarsčiau, nesuprasdamas, ką gi jis sako. Vėliau vargais negalais ėmiausi šią ištarmę šitaip tyrinėti. Nuėjau pas kažin kurį iš tų, kurie laikomi išmintingais, idant kur jau kur, o ten tai tikrai pajėgiau įrodyti, jog pranašavietė klysta, paskelbdamas orakului, kad „štai šitas yra už mane išmintingesnis, o tu sakai, kad aš“. Taigi nuodugnai jį tyrinėdamas (vadinti jį vardu nėra jokio reikalo, buvo jis vienas iš valstybės vyrų, į kurį žvelgdamas aš maždaug štai ką patyriau, o vyrai atėniečiai) ir kalbėdamasis su juo susidariau nuomonę, kad šis vyras atrodė esąs išmintingas ir daugeliui kitų žmonių, ir labiausiai sau pačiam, bet iš tiesų toks nebuvo. Po to pabandžiau jam įrodyti, kad jis tik manė esąs išmintingas, tačiau toks nebuvo. Taigi dėl to įsipykau ir jam, ir daugeliui iš ten buvusių. Išeidamas iš ten, mąščiau sau, kad už tą žmogų esu išmintingesnis. Rodos, nė vienas iš mudviejų nežino nieko, kas gražu ir gera, bet anas, nežinodamas, mano kažin ką žinąs, o aš, kadangi nežinau, tai ir nemanau žinąs. Tad, atrodo, būsiu už jį išmintingesnis nors jau pačiu tuo kažin koku mažmožiu, jog to, ko nežinau, ir nemanau žinąs. Po to ėjau pas kitą, vieną iš tų, kurie rodėsi esą išmintingesni už aną, ir susidariau visiškai tokią pat nuomonę. Ir ten įsipykau ir jam, ir daugeliui kitų. Paskui jau vaikščiojau iš eilės, jausdamas, kad įsipykau, dėl to liūdėdamas ir baimindamasis, bet vis dėlto man rodėsi būtina viršiausiu dalyku laikyti dievo ištarmę. Taigi man, žvalgančiam tai, ką reiškia orakulo žodžiai, reikia vaikščioti pas visus, kurie mano kažin ką žinantys. Ir, prisiekiu šunimi, vyrai atėniečiai – juk reikia jums sakyti tiesą – aš iš tiesų patyriau maždaug štai ką: labiausiai laikyti šlovingais pasirodė man, tyrinėjančiam juos pagal dievo ištarmę, vos ne daugiausiai stokojantys, o kiti, laikyti menkesniais, turimos nuovokos atžvilgiu atsiskleidė esą vertesni vyrai. Tikrai reikia jums parodyti manąją klajonę, tartum kažin kokius vargus vargstančiojo, idant ištarmė man taptų nepaneigta. Po valstybės vyrų vaikščiojau pas poetus – ir tragedijų kūrėjus, ir ditirambų, ir kitus, idant ten tarsi vagystės vietoje pagaučiau save esantį nemokšiškesnį už anuos. Taigi imdamas tuos jų kūrinius, kurie man rodėsi labiausiai apdoroti, klausinėjau jų, ką jie norėję pasakyti, kad kartu ir aš ko nors iš jų išmokčiau. Man gėda, vyrai, pasakyti jums tiesą. Vis dėlto reikia ją pasakyti. Trumpai tariant, beveik visi ten buvusieji geriau kalbėjo apie tai, ką anie poetai buvo sukūrę. Tad netrukus vėlgi ir apie poetus sužinojau, kad ne išmintimi jie kuria tai, ką kuria, bet kažin koku įgimtu gabumu ir būdami dievo įkvėpti tartum pranašautojai bei ištarmių giedotojai; mat ir šie, nors kalba daug ir gražiai, bet vis tiek nieko nežino apie tai, ką byloja. Kažin kokios panašios aistros pagavą man pasirodė patyrę ir poetai. Ir kartu jutau, jog dėl savo kūrybos jie manė esą išmintingiausi iš žmonių ir kitais atžvilgiais, nors taip ir nebuvo. Taigi išėjau ir iš ten, manydamas juos pranokštą tuo pat, kuo ir valstybės vyrus.

Pabaigoje ėjau pas rankų meistrus. Man pačiam buvo aišku, kad aš, trumpai tariant, nieko

neišmanau, tuo tarpu apie šiuos žinojau, kad rasiu juos išmanančius daug gražių dalykų. Ir šiuo atžvilgiu aš nesuklydau, nes jie išmanė tai, ko aš neišmaniau, ir tuo jie buvo už mane išmintingesni. Betgi, vyrai atėniečiai, kaip ir poetai, tą pačią ydą man pasirodė turį ir gerieji amatininkai: dėl to, kad gražiai vertėsi meistryste, kiekvienas dėjosi esąs išmintingiausias ir kituose, didžiausiuose dalykuose, ir ši jų klaida paslėpdavo netgi aną jų turimą išmintį. Taigi prisimindamas ištarmę savęs klausiau, ką pasirinkčiau: ar man likti tokiam, koks esu, nebūdamas nei išmintingas anųjų išmintimi, nei nemokša jų nemokšišku, ar turėti abu tuos dalykus, kuriuos turi anie. Atsakaiu tad sau pačiam ir orakulo ištarnei, jog man verta likti tokiam, koks esu.

Būtent dėl šito tyrinėjimo, o vyrai atėniečiai, kilo daug prieš mane nukreiptos neapykantos – tokios baisiausios ir slogiausios, kad iš jos užgimė gausybė šmeižtų ir aš imtas vadinti tuo išminčiaus vardu. Mat kiekvieną kartą dalyvaujantys pokalbyje mano, jog aš esąs išmintingas tuose dalykuose, kuriuose paneiginėju kitą. Matyt, vyrai, iš tiesų išmintingas yra dievas, ir šia ištarne jis teigia tai, kad žmogiškoji išmintis yra maža ko verta ir netgi neverta nieko. Ir atrodo, kad jis, minėdamas tajį Sokratą, yra tik pasinaudojęs mano vardu, keldamas mane pavyzdžiu, tarsi sakytų, jog „tas iš jūsų, o žmonės, yra išmintingiausias, kuris kaip Sokratas yra sužinojęs, kad iš tiesų yra nieko nevertas palyginti su išmintimi“. Taigi aš dar ir dabar aplinkui vaikščiodamas tai tyrinėju ir pagal dievo ištarmę tiek iš miesto piliečių, tiek ir iš svetimšalių kvočiu tą, kurį tik palaikau esant išmintingą. Ir kai tik jis toks man jau nebeatrodo, skubėdamas dievui į pagalbą įrodinėju tardomajam, kad jis nėra išmintingas. Ir dėl šio užimtumo man nėra likę laisvalaikio atlikti ką nors, ką būtų verta paminėti, nei iš miesto, nei iš namų reikalų, tačiau dėl tarnystės dievui gyvenu didžiausiame skurde.

[...]

Vis dėlto, vyrai atėniečiai, man rodos, jog nereikia ilgo gynimosi, kad nenusikalstu tuo, kuo esu kaltinamas, remiantis rašytiniu Meleto ieškiniu, bet užtenka ir šitų žodžių. Tačiau gerai žinokite, kad, kaip ir anksčiau sakiau, yra tiesa, jog esu užsitraukęs didelį daugelio žmonių pyktį.

Ir tuomet tai mane pražudys, jei pražudys, – ne Meleto ir ne Anito, o daugelio šmeižtas ir pavydas. Tai pražudė daug ir kitų gerų vyrų – manau, jog dar ir pražudys. Tad neverta baimintis, kad tai sustos ties manimi.

Šiaip ar taip, kas nors galėtų pasakyti: „Ar nesigėdiji, Sokratai, atlikęs tokį darbą, už kurį dabar tau kyla pavojus numirti?“ Aš tokiam atsikirsčiau teisingu žodžiu: „Negražiai kalbi, žmogau, jei manai, kad vyras, iš kurio yra nors kiek naudos, turėtų atsižvelgti į pavojų gyventi ar mirti, o ne vien žiūrėti to, ką jis daro, – ar daro teisingus darbus, ar neteisingus ir ar darbus gero vyro, ar blogo. Remiantis tavo kalba, netikę būtų tie iš pusdievių, kurie gavo galą Trojoje, tarp kitų ir Tetidės sūnus, kuris, palyginti su baime padaryti kažin ką gėdinga, taip niekino pavojų, kad, kai jam trokštant nužudyti Hektorą jo motina, būdama deivė, jam ištarė, kaip aš manau, maždaug taip: „Vaike, jei keršysi už draugo Patroklo nužudymą ir nudobsi Hektorą, pats žūsi – juk tuojau pat tau, – sako ji, – po Hektoro prirengtas kryptis“, – jis tai išgirdęs paniekino mirtį ir pavojų, daug labiau pabūgęs gyventi būdamas blogas ir nekeršyti už draugus: „Tuojau pat, – sako, – numirčiau nubaudęs nusikaltėlį, idant nepasilikčiau išjuoktas čia, prie pūstašonių laivų, kaip žemės našta.“ Nejaugi manai, kad jis atsižvelgė į mirtį ir pavojų?

Juk iš tiesų, vyrai atėniečiai, būna šitaip: kur kas nors save pastatytų, nusprendęs, jog tai geriausia, arba būtų pastatytas vado, ten jam reikia, kaip man rodos, pasilikus žvelgti į akis pavojui, visiškai nepaisant nei mirties, nei ko kito, išskyrus gėdą. Mat aš būčiau padaręs baisų dalyką, vyrai atėniečiai, jei tada, kai mane vadai, kuriuos jūs išrinkote man vadovauti, pastatė rikiuotėn ir Poteidajoje, ir Amfipolyje, ir Delijuje, jei tada ten, kur anieji pastatė, likau kaip ir kuris nors kitas – ir patyriau pavojų mirti, o dabar, pačiam dievui mane pastačius, idant aš, kaip pamaniau ir supratau, privalėčiau gyventi

filosofuodamas bei tyrinédamas save patį ir kitus, šioje vietoje išsigandęs ar mirties, ar kokio kito dalyko, palikčiau rikiuotę. Būtų baisu, ir iš tiesų tada mane teisėtai kas nors galėtų atvesti teisman, teigdamas, kad nepripažįstu esant dievų, netikiu pranašavietės ištarne ir pabūgstu mirties, manydamas esąs išmintingas, toks nebūdamas. Mat pabūgti mirties, vyrai, yra ne kas kita, kaip laikyti save išmintingu, tokiu nesant: juk tai yra manyti, kad žinai tai, ko nežinai. Juk niekas nežino, kas yra mirtis, nei to, ar kartais ji žmogui nėra didžiausia iš visų gėrybių, ir bijosi jos tartum gerai žinodami, kad ji yra didžiausia iš blogybių. Ir ar tai tam tikru būdu nėra gėdingiausias nemokšiškumas – manyti, kad žinai tai, ko nežinai? Tuo tarpu aš, vyrai, būtent šiuo atžvilgiu, šiaip ar taip, ir skiriuosi nuo daugelio žmonių, ir jei kam nors pasirodyčiau išmintingesnis už kurį kitą, tai tik tuo, kad, nepakankamai žinodamas apie tai, kas yra Hade, tai ir manau nežinaš; o kad nusikalsti ir neklausyti geresniojo – tiek dievo, tiek žmogaus – yra bloga ir gėdinga, tai žinau. Todėl niekada nebijosiu ir nevengsiu dalykų, apie kuriuos nežinau, ar tik jie kartais nėra geri, labiau nei blogų, apie kuriuos tikrai žinau, kad jie blogi. Taigi jei dabar jūs mane paleisite, nepatikėję Anitu, kuris teigė, kad arba man iš viso nereikėjo čia ateiti, o jei vis dėlto atėjau, jau neįmanoma manęs nenužudyti, sakydamas jums, kad jei išvengčiau mirties, jau visi jūsų sūnūs, darydami tai, ko moko Sokratas, taps visiškai sugadinti, – jei man, išklausę tokio tvirtinimo, atsakytumėte: „Sokratai, dabar mes nepatikėsime Anitu ir tave paleidžiame, tačiau tik su sąlyga, kad niekada nesigriebsi tyrinėjimo ir nefilosofuosi, o jei paleistas ir vėl tai darysi – mirsi“ – tad jei mane, kaip sakiau, paleistumėte iškelę šias sąlygas, jums pasakyčiau: „Aš jums, vyrai atėniečiai, linkiu gero ir jus myliu, bet paklusu veikiu dievui nei jums, ir kol kvėpuosiu bei pajėgsiu, jokia būdu nesiliausiu filosofavęs, jus raginęs ir įtikinėjęs kiekvieną sutiktąjį iš jūsų, kalbėdamas tai, ką esu įpratęs: ‚O geriausias iš vyrų, būdamas atėnietis, didžiausio ir garsiausio išmintimi bei jėga miesto pilietis, ar nesigėdiji, kad rūpiniesi turtais, idant jų turėtum kuo daugiausiai, taip pat šlove ir garbe, o nesirūpini nei mąstymu, nei tiesa, nei siela, idant ši būtų kuo geriausia, ir apie tai nemąstai?‘ O jei kuris nors iš jūsų prieštarautų ir saktų, kad rūpinasi, jo iš karto nepaleisiu ir neatstosiu nuo jo, bet jį klausinėsiu, tyrinėsiu bei paneiginėsiu, ir jeigu jis man neatrodys įgijęs šaunumo, o tik sakys jį turįs, aš jį gėdinsiu už tai, kad verčiausius dalykus laiko menkaisiais, o blogesnius vertina labiau. Taip elgiuosi ir su jaunesniu, ir su vyresniu, kurį tik sutiksiu, tiek su svetimšaliu, tiek su bendrapiliečiu, bet vis dėlto labiau su bendrapiliečiais – tiek, kiek man esate artimesni pagal giminę. Juk tai daryti, gerai įsidėmėkite, liepia dievas, ir aš manau, kad jūs visame mieste neturite kada nors atsiradusio gėrio, didesnio už šį mano patarnavimą dievui. Mat aš nedarau nieko kito, o tik vaikštau aplinkui, įtikinėdamas jus – ir jaunesnius, ir vyresnius – nesirūpinti nei savo kūnais, nei turtais pirmiau ir labiau nei savo siela, kad ši būtų kuo geriausia, sakydamas: ‚Ne iš turtų atsiranda šaunumas, o iš šaunumo žmonėms kyla turtai ir visos kitos gėrybės – tiek asmeniniame, tiek visuomeniniame gyvenime‘. Tad jei taip kalbėdamas gadinu jaunuolius, būtent šie žodžiai ir turėtų būti kenksmingi; o jei kas nors teigtų, kad aš kalbu ką kita nei tai, jis šnekėtų niekus.“ Be to, aš pasakyčiau: „Vyrai atėniečiai, įtikėsite Anitu ar ne, paleisite mane ar nepaleisite, aš nesielgsiu kitaip, net jei turėčiau daugelį kartų mirti.“ Netriukšmaukite, vyrai atėniečiai, bet iki galo pakluskite mano žodžiams, kuriais prašiau jūsų netriukšmauti išgirdus tai, ką kalbu, o klausytis: mat, kaip aš manau, klausydamiesi įgysite naudos. Ketinu jums pasakyti ir kai ką kita, ką išgirdę jūs, šiaip ar taip, šauksite; vis dėlto jokia būdu to nedarykite. Gerai žinokite, kad jei mane, esantį tokį, kaip aš sakau, nužudytumėte, labiau pakenktumėte ne man, o sau patiems: juk man niekaip nepakenktų nei Meletas, nei Anitas. Jie nepajęgtų to padaryti: manau, jog nėra leista, kad geresniam vyrui pakenktų blogesnis. Be abejo, jis galėtų nužudyti, išvyti iš miesto arba atimti piliečio teises; bet juk būtent šis – ar kuris kitas – mano, jog tai yra didelės blogybės, o aš nemanau, tačiau daug didesniu blogiu laikau tai, ką štai šis dabar daro – nusikalstamai kėsinaisi nužudyti vyrą. Taigi dabar, vyrai atėniečiai, aš

ginuosi toli gražu ne dėl savęs, kaip kas nors galėtų pamanyti, o dėl jūsų, idant, nubalsavę prieš mane, kaip nors nesuklystumėte, spręsdami apie tai, kas jums duota dievo. Juk jeigu mane nužudytumėte, nelengvai surasite kitą tokį, jei galima pasakyti nemeistriškai – ir juokingiau – dievo užsodintą miestui tartum dideliam ir kilmingam žirgui, kuris dėl savo dydžio tapo panašesnis į pavainikį, ir jam reikia, kad jį žadintų koks nors aklys. Man rodos, dievas yra priskyres miestui mane – kaip tokį, kuris kiaurą dieną nesiliauja visur tūpti, jus budindamas bei įtikinėdamas ir kiekvieną iš jūsų gėdindamas. Taigi, vyrai, kitas toks jums nelengvai atsiras, bet jei manimi įtikėsite, manęs pasigailėsite. Vis dėlto labai galimas daiktas, kad jūs, pykdami panašiai kaip žadinami snaudaliai, lengvai mane nužudysite, patikėję Anitu ir man smogę, o vėliau likusį gyvenimą praleisite miegodami, jei tik dievas, jumis rūpindamasis, neatsiys jums kurio nors kito. O kad aš esu toks, lyg būčiau duotas miestui dievo, galėtumėte suprasti štai iš ko: juk neatrodo panašu į žmogišką dalyką tai, kad aš, nesirūpindamas visais savo reikalais ir jau tiek metų iškęsdamas namų ūkio apleidimą, visuomet nuveikinėju jūsų darbus, prie kiekvieno asmeniškai prieidamas kaip tėvas ar vyresnysis brolis, įtikinėjantis rūpintis šaunumu. Ir jei dėl to kaip nors pasipelnėčiau ir anais dalykais rūpintis raginčiau imdamas užmokestį, tuomet turėčiau tam tikrą išskaičiavimą; o juk dabar ir patys matote, kad kaltintojai, taip begėdiškai kaltinantys mane visais kitais nusikaltimais, nebuvo pajėgūs įvykdyti tokios begėdystės, jog pateiktų liudytoją, tvirtinantį, esą aš kada nors užsidirbdavau kokį nors užmokestį arba jo reikalavdavau. Manau, kad pateikiu pakankamai patikimą liudytoją, jog sakau tiesą, – savo neturtą.

Vis dėlto galėtų pasirodyti keista, kad aš tai patarinėju asmeniškai, vaikštinėdamas aplinkui ir visur kišdamasis, o patarinėti miestui viešai, užkopęs ten, kur jūsų susirenka daug, neišdrįstu. To priežastis yra ta pati, apie kurią jūs dažnai daug kur esate girdėję mane kalbant, būtent, kad man pasireiškia kažin kas dieviška ir daimoniška, tai išjuokdamas savo ieškinyje paminėjo ir Meletas. Man tai pasireiškia nuo pat vaikystės – kažin koks pasigirstantis balsas, kuris tada, kai tik pasigirsta, visada nukreipia mane šalin nuo to, ką ketinčiau daryti, bet niekada neragina. Būtent šis balsas man priešinasi, drausdamas dirbti valstybės darbus, ir, man rodos, labai puikiai daro, kad priešinasi. Mat gerai žinote, vyrai atėniečiai, kad jei aš praeityje būčiau pabandęs užsiimti valstybės reikalais, seniai būčiau pražuvęs ir nei jums nebūčiau suteikęs jokios naudos, nei sau. Ir neširskite ant manęs, kalbančio tiesą: nėra tokio žmogaus, kuris išliktų sveikas, rimtai priešindamasis jums ar kokiai kitai daugumai ir kliudydamas valstybėje įvykti daugeliui nusikaltimų bei neteis्यbių, bet yra neišvengiama, jog tas, kuris iš tiesų kovoja už teisybę, jei tik jis ketina nors trumpą laiką išlikti sveikas, privalo veikti asmeniškai, o ne viešai.

Aš jums pateiksiu svarius šių teiginių įrodymus, ne žodžius, o tai, ką jūs gerbiate – darbus. Tad išklausykite, kas yra man nutikę, idant žinotumėte, kad aš neįstengčiau, pabūgęs mirties, neteisėtai paklusti nė vienam iš jūsų, o nepakludamas galėčiau dėl to pražūti. Pasakysiu jums kasdieniškai nuvalkiotus ir teisiškai nuobodžius dalykus, tačiau teisingus. Aš, vyrai atėniečiai, valstybėje niekada nėjau jokių kitų pareigų, bet buvau Tarybos narys. Ir teko mūsų Antiochidės filei eilė vadovauti posėdžiui tada, kai jūs susitarėte teisti iš karto dešimt karo vadų, kurie nesurinko kritusių jūros mūšyje, teisti neteisėtai, kaip vėlesniu metu jums visiems tapo aišku. Tada aš vienintelis iš vadovavusių tarybos posėdžiui pasipriešinau jums, ragindamas nedaryti nieko, kas prieštarautų įstatymams, ir nubalsavau priešingai. Ir kai retorikai jau buvo pasiruošę mane apkaltinti ir suimtą išvesti, jums liepiant jiems tai padaryti ir šaukiant, maniau, kad man labiau dera iškęsti pavojų drauge su įstatymu ir teisybe nei, išsigandus kalėjimo pančių ar mirties, pereiti į jūsų, besitariančių neteisėtai, pusę.

[...]

Dėl neilgo laiko, [kurio nenorėjote palaukti,] vyrai atėniečiai, įgysite vardą ir suteiksite dingstį norintiems koneveikti mūsų miestą už tai, kad esate nužudę Sokratą, išmintingą vyrą – mat norintys jus gėdinti sakys mane esant išminčiumi, net jei ir nesu toks. Juk jei būtumėte išlaukę nedaug laiko, tai jums būtų įvykę savaime. Gi pažvelkite į mano amžių – kaip toli jau esu nuo gyvenimo ir kaip arti mirties. Tai sakau ne visiems jums, o tik nubalsavusiems už mano mirtį. Šiems aš sakau ir štai ką. Galbūt manote, vyrai, kad esu nuteistas dėl to, jog įkliuvau pristigęs žodžių, kuriais būčiau galėjęs jus įtikinti, jei tik būčiau manęs, kad reikia daryti ir kalbėti viską, idant išvengčiau teisingos bausmės. Toli gražu. Vis dėlto esu nuteistas dėl kliuvinio – tačiau pristigęs ne žodžių, o įžūlumo, begėdystės ir nenoro jums kalbėti tai, ko klausytis jums būtų buvę mieliausia, kalbėti man raudant, vaitojant ir darant bei sakant daugelį kitų manęs nevertų dalykų, visa tai, ką, kaip aš teigiu, jūs esate įpratę girdėti iš kitų. Bet nei tuomet nemaniau, jog atsidūręs pavojuje turiu padaryti ką nors, kas neverta laisvo žmogaus, nei dabar nesigailiu, kad gyniausi šitaip, bet daug verčiau renkuosi, taip gynęsis, mirtį nei – jei būčiau gynęsis anaip – gyvenimą. Nei teisme, nei kare nei man, nei niekam kitam nedera griebtis tokių suktybių, kad tik, darydamas bet ką, išvengtum mirties. Juk ir mūsų metu dažnai būna aišku, kad galėtum pabėgti nuo mirties tiek metęs ginklus, tiek ėmęs maldauti persekiotojus; ir patekus į bet kurį iš pavojų esama daugybės kitų gudrių išeičių, kaip pasprukti nuo mirties, jei tik išdrįstum daryti ir kalbėti bet ką. Bet, vyrai, šis dalykas – pabėgti nuo mirties – tikrai nėra sunkus, o daug sunkiau yra pasprukti nuo blogybės: mat ši mitresnė už mirtį. Ir dabar aš, būdamas lėtas ir senas, esu pagautas lėtesnio, o mano kaltintojai, būdami baisiai smarkūs ir greiti, yra pavyti greitesnio – blogybės. Ir dabar aš, jūsų nuteistas mirtimi, pasitraukiu į ją, o šieji, nuteisti tiesos, – į piktybę ir neteisybę. Ir aš tvirtai pasilieku su savo bausme, ir jie. Kaip bežvelgtum, taip ir turėjo įvykti, ir manau, jog tai yra tinkama.

O nubalsavusieji prieš mane, trokštu jums paskelbti ištarmę apie tai, kas nutiks vėliau. Juk man jau atėjo metas, kai žmonės labiausiai geba pranašauti, – tuomet, kai jie turi mirti. Taigi, o vyrai, kurie esate mane nužudę, sakau, jog tuojau pat po mano mirties jums ateis kerštas, prisiekiu Dzeusu, daug sunkiau pakeliamas nei mirtis, kuria esate mane nužudę; juk dabar tai padarėte manydami, kad išvengsite būtinybės duoti gyvenimo apyskaitą, bet jums, aš sakau, nutiks visiškai priešingai: bus dar daugiau jus paneiginėjančių, kuriuos aš sulaikydavau, bet jūs to nejautėte; ir juos bus juo sunkiau išverti, juo jie bus jaunesni, – ir jūs dar labiau širsite praradę kantrybę. Mat jei žudydami žmones manote sulaikyti kurį nors iš jų nuo jūsų gėdinimo, kad neteisingai gyvenate, mąstote negražiai: juk šitoks išvengimas nėra nei labiau įmanomas, nei gražus, o štai jums ir gražiausias, ir lengviausias išvengimas – ne kitiems trukdyti [jus gėdinti], bet pačiam stengtis, kad būtumei kuo geriausias. Tai išpranašavęs jums, nubalsavusiems prieš mane, nuo jūsų pasitraukiu.

O su nubalsavusiais už mano išteisinimą mielai pasikalbėčiau apie štai šį nutikusį įvykį, kol archontai užsiėmę ir dar neinu ten, kur nuėjusiam man reikia mirti. Na, vyrai, kurį laiką pasilikite su manimi: mat, kol įmanoma, mums niekas netrukdo pasišnekučiuoti mitais vieniems su kitais.

Juk jums kaip draugams noriu atskleisti, ką pagaliau reiškia tai, kas man nutiko. Man, vyrai teisėjai, – juk vadindamas jus teisėjais, vadinčiau teisingai – įvyko šis tas nuostabaus.

Man įprastas pranašaujantis daimoniškas [ženklas] visą ankstesnį laiką pasigirsdavo itin dažnai ir labai priešindavosi net smulkiems dalykams, jei tik ketindavau padaryti ką nors neteisingai. Dabar gi man nutiko, kaip matote ir patys, tai, apie ką kas nors pamanytų – ir tai įprastai laikoma – didžiausia iš blogybių; tačiau dievo ženklas nepasipriešino man nei rytą išeinant iš namų, nei kuomet užžengiau čionai, į teismą, nei jokioje mano kalbos vietoje, nesvarbu, ką bebūčiau ketinęs pasakyti. Mat kitose kalbose jis mane kalbantį daugelyje vietų sulaikydavo pusiau žodžio. O dabar, šios bylos metu, jis man nesipriešina niekur – nei man ką nors darant, nei kalbant. Tad kokią numanau viso to priežastį?

Aš jums pasakysiu: gali būti taip, kad šis dalykas man nutiko į gera, ir negali būti, jog teisingai nutuokiame mes, kurie tik manome mirtį esant blogybę. Aš įgijau didį to įrodymą: juk negali būti, kad įprastas ženklas man nesipriešintų, jei tai, ką ketinčiau daryti, nebūtų gera.

Pamąstykite ir šitaip: ar daug vilties, jog tai yra geras dalykas? Juk numirti yra viena iš dviejų: tai arba lyg visai nebūti, ir mirusysis visiškai nieko nejaučia, arba, remiantis tuo, kas pasakojama, sielą išstinka tam tikras pokytis ir persikėlimas iš čionykštės vietos į kitą. Ir jei nėra jokio pojūčio, bet yra lyg miegas, kuomet koks nors miegantysis neregį net jokio sapno, tuomet mirtis būtų nuostabiai naudingas įgijimas. Mat aš manau, kad jei kas nors privalėtų išsirinkti tą naktį, kurią miegojo taip, kad net neregėjo sapno, ir kitas savo gyvenimo naktis bei dienas palyginęs su šia naktimi turėtų ištyręs pasakyti, kiek dienų ir naktų, geresnių bei mielesnių už tąją naktį, yra nugyvenęs savo gyvenime, manau, kad ne tik koks nors paprastas žmogus, bet ir Didysis karalius atrastų, kad jos, palyginti su kitomis dienomis ir naktimis, yra nesunkiai suskaičiuojamos. Tad jei mirtis yra būtent toks dalykas, aš ją vadinu naudingą įgijimu. Juk šitaip atsiskleidžia, kad visas laikas nėra šis tas daugiau už vieną naktį. O jei, antra vertus, mirtis yra tartum iškeliavimas iš čia į kitą vietą ir jei teisingai pasakojama, jog būtent ten yra visi mirusieji, koks, vyrai teisėjai, galėtų būti gėris, didesnis už šį? Mat jei kas nors, atvykęs į Hadą, pasitraukęs nuo štai tų vadinamųjų teisėjų, atras tikruosius teisėjus, kurie, kaip pasakojama, ten teisėjauja – Minojas, Radamantas, Ajakas, Triptolemas ir kiti, kurie tik iš pusdievių savo gyvenime buvo teisingi, ar tai būtų blogas iškeliavimas? Arba vėl – ko bet kuris iš jūsų neatiduočiau, jei tik įgytų galimybę susitikti su Orfėju, Mūsaju, Hesiodu ir Homeru? Bent jau aš trokštu daugybę kartų numirti, jei tai yra tiesa. Juk būtent man laiko leidimas ten būtų nuostabus ir tuo, kad, kai susitikčiau su Palamedu, Telamono sūnumi Ajantu ir kitais senovės žmonėmis, jei tik kuris iš jų mirė būdamas neteisingai nuteistas, man, kaip aš manau, nebūtų nemalonu palyginti savo patyrimus su anujų kentėjimais.

O didžiausia laimė man būtų leisti laiką, ten gyvenančius kvočiant bei tyrinėjant taip, kaip ir čionykščius – kuris iš jų yra išmintingas, o kuris tik mano toks esąs, bet iš tiesų nėra. Ko kiekvienas neatiduočiau, vyrai teisėjai, už galimybę išstardyti tą, kuris atvedė prie Trojos didelę kariauną, arba Odisėją, arba Sisifą, arba nesuskaičiuojamą gausybę kitų, kuriuos tik kas nors pajėgtų išvardyti, tiek vyrų, tiek moterų, su kuriais ten kalbėtis, bendrauti ir juos kvosti būtų neįmanoma nusakyti laimė? Kad ir kaip būtų, ten gyvenantieji už tai tikrai nežudo. Be kitų dalykų, tenykščiai žmonės už čia gyvenančius yra laimingesni ir tuo, kad jau visą likusį laiką būna nemirtingi, jei tik tai, kas pasakojama, yra teisinga.

Bet ir jums, vyrai teisėjai, mirties atžvilgiu reikia puoselėti gerą viltį ir šį vieną dalyką suvokti esant teisingą – tai, kad geram vyrui nei gyvam, nei numirusiam nėra jokios blogybės, o jo reikalais nenustoja rūpintis dievai. Ir tai, kas nutiko man, neįvyko savaimė, bet man yra aišku tai, kad jau numirti ir išsivaduoti iš reikalų man buvo geriau. Dėl to ir ženklas nė vienoje vietoje manęs nenukreipė šalin, o ir ant nubalsavusių prieš mane bei savo kaltintojų aš nelabai pykstu. Tačiau ne apie tai mąstydami jie prieš mane balsavo ir mane kaltino, o ketindami pakenkti – už tai juos verta peikti. Vis dėlto jų prašau tik tiek: mano sūnums, kai tik jie suaugs, keršykite, vyrai, kamuodami juos tuo pat, kuo ir aš jus kamavau, jei tik jums pasirodys, jog turtais ar kuo kitu jie rūpinasi pirmiau nei šaunumu, ir jei tik manys esą šis tas, būdami niekas, gėdinkite juos taip, kaip aš jus, – kad nesirūpina tuo, kuo reikia, ir manosi esą šis tas, būdami nieko verti. Ir jei šitai darytumėte, ir aš pats, ir mano sūnūs iš jūsų būsime patyrę tai, kas teisinga. Bet jau metas išeiti – man, kad numirčiau, o jums – idant gyventumėte; kas iš mūsų eina prie geresnio dalyko, neaišku niekam, išskyrus dievą.